

tančno brati in študirati. Take studije so pa dokaz pridnosti in gorečnosti do predmeta, do šole! Zato je dotičnik že skrajno podla duša in hudoben človek, kdor ovira namenoma s škodaželnimi kritikami tako delo, tembolj ker vlada prav pri Slovencih na tem polju grozna suša. Po najboljših in v predgovoru navedenih virih spisana dela se torej ne smejo tako lahkomišelnostjo obsojati, pač bi se pa lahko dejale pod kritiško steklo recimo n. pr.: Povesti, spisal Andrej Kalan. O izvirnosti takih povesti bi vedel g. dr. Ivan Borštnik, zdravnik na Reki, nekaj povedati. Torej tudi izvirnost v pisanju povesti ni tako lahka kakor izvirnost v častikraji!

Svobodna šola — svobodni učitelji.

I.

Ni še dolgo tega, kar je pisala od dr. T. G. Masaryka urejevana revija „Naša doba“: „S tem, da je država v učni načrt šole, katero je prevzela v svojo oskrbo, uvrstila i religijo ter je poučevanje tega predmeta kakor tudi nadzorstvo nad njim dala popolnoma v roke cerkve, s tem je dala klerusu priložnost, izkoristiti gostoljubnost nove šole k boju proti nji.“ —

Čitajoč le-to, sem se spomnil znanega boja, ki je divjal pred nekoliko desetletji v Franciji in katerega je povzročil minister Falloux s tem, da je v francoskem parlamentu predložil načrt zakona, ki naj bi povrnil duhovništvu nekdanjo oblast nad šolo. Spomnil sem se na govor enega največjih francoskih republikanov, znamenitega pisatelja Viktorja Hugota, ki je možato nastopil v parlamentu proti nameri klerikalne armade. Navedem naj ta govor v celoti, da vidite, kako je sodil ta veliki genij naroda francoskega:

Najprvo povem, kaj hočem in česa nočem. Hočem veliko šolo, katero naj urejuje država. Nobena občina ne bodi brez šole, nobeno glavno mesto brez visokih šol. Hočem videti prosveto v vsi deželi. Hočem povsod vsaj solnčni trak, ki bo sijal na vsak dom in ga ogreval; hoče mi se vrelca, ki bode okrepečal vsaka prsa. Priznavam, da bode za to treba znatnih materialnih žrtev: slutim, da je vse to sreča dosežna le z velikimi težavami; vendar mi je vse to princip, ki se mora obistiniti, kakor hitro okolnosti dovolijo. Hočem svobodo poučevanja pod nadzorstvom naroda, pod nadzorstvom lajikov. Guizot je dejal: V zadevah prosvete, pri poučevanju naroda mora biti država lajik.

Česa pa nočem? Nočem, da bi v šolah naših bil vzduh nasičen s kadihom, da bi škofje sedeli v najvišjem šolskem svetu — nočem, da bi bil sprejet Fallouxov predlog. Vidim v njem roko klerikalcev in tesno mi je . . . zakaj prijatelj sem svobode! Ni mi prišlo še nikdar na misel, da bi poskribiral versko poučevanje. Vem dobro, da ga nam je baš sedaj treba bolj nego kdaj poprej. Jaz hočem učenje Kristusove cerkve, ne pa učenja Farizejcev; jaz hočem verski pouk, ne pa pouk hinavstva; jaz hočem ljubezen in pravico v čistem otroškem srcu, ne pa sovraštva in predsodkov.

In zato sem proti predlogu.

Ne zasledujem nobene osebe v tem-le zboru, ne tožim nikogar, ali pravim, da tu plava jezuitski duh!

Ne vidim ga, ali za to ima on tenko uho in me sliši. Zato govorim naravnost k njemu! Vedite torej, da bi nikdar ne zaupal otroka vašim rokam; zakaj vi bi mi ga izkazili v imenu svobode. Star je običaj vaš, da vsekdar, kadar skujete nekako novo verigo, zakličete: evo svobode! Da, vi vsako proskribiranje imenujete osvobojenim.

Nimam jezuitov za cerkev, kakor nimam bresta za hrast. Jezuiti so parasitje cerkve, katero zato nazivajo svojo mater, da jim služi za deklo.

Pustite cerkev, to pravo cerkev, kakršno je hotel Kristus, na miru! Ta ne hrepeni po gospodstvu, ta je v sebezatajevanju velečastvena; ta ni velika v komplotih, temveč v pokori. Pravo versko poučevanje je usmiljena sestra pri postelji bolnika, je sveti Vincencij de Paula, kateri skrbi za okužence, je škof marsejski sredi ginečih od kolere, je oni nadškof pariški, ki dviga križ nad jekom državljanske vojske, ne boječ se smrti. Ta cerkev Kristusova je hotela prinesiti ljudstvu miru, ali klerikalna, jezuitska stranka ji je napovedala boj. Ta cerkev je pravila ljudskemu duhu: ti si nesmrtnik — ali jezuitska stranka že od prvih vekov dviga rame, da ubije ljudskega duha, da uniči vsako misel, vsak napredek njegov. Ona je bila, ki je filozofa Campanella mučila; ona je bila, katera je Jana Husa izročila plamenom, ona je bila, ki je vrgla Kolumba v ječo zato, ker je ljudstvu razkril novi del sveta . . .

Ko bi bil ljudski mozeg knjiga, bi črtali in mazali ponjem . . . oh, gorje! In vi še hočete, da vam izroče narodi vzgojevanje!? Poglejte na svoje učence na Špansko, v Italijo! . . . Vi hočete „svobodo poučevanja?“ To je: vi hočete imeti privilegij, da bi bili oproščeni od nadzorstva naroda, da bi razen vas se ne smel nihče brigati za šole, v katerih se vzgojuje ljudstvo. — To je vaša „svoboda“: ničesar ljudstva ne naučiti.

Poglejte v Italijo, od katere se je vsa Evropa naučila brati, a sedaj, hvala edino vam, sama čitati ne zna; a Španija, v katero je najprvo sedla rimska kultura, je dobila od klerikalizma kot doto sveto inkvizicijo, katera je oddala plamenu preko pet milijonov ljudi . . .

Klerikalna stranka, katera je Italijo skazila, katera je Španijo uničila, se hoče polastiti sedaj i Francije.

Ali bodite pozorni s svojo dobro voljo! To je zapeljiv poskus, ali tudi nevaren. Iz njega morejo nastati strašne posledice, ne toliko samo za vas, kateri hočete religijo prenesti iz zakristije in izpovednice na javno tržišče.

Vi mi ne zaupate, vi me slabo razumete. No, hočem vas vsaj še varovati. Oprt na svojo minuloost, smem reči, da je Franciji potreba reda, ali pravega reda, ki ne počiva v tišini, temveč v delu, ne v konfisciranju misli, temveč v razširjevanju idej! — Kako? Vi zakonodajavci, vi hočete Francijo zadržati v njenem razvoju? Vi hočete udušiti duha v njenih sinovih, da naredite iz njih prazne mumije? Vi snivate na negiblivosti sredi vekov napredka in nadej? Vi pokazujete nemoč sredi toliko volje? Pravim vam z enim kolenom že v grobu stoje: Vi, kateri nočete nikakega napredka, imeli bodete revolucijo. Glasujem proti načrtu.

„Sl. N.“